

חבל נחלתו

יצא כל אחד בשלו ולא בשל אחרים. יב. באשר לשאלה שפתחנו בה, נראה שעדיף לקנות ד' מינים לכ"א לאבות ולבניהם. ואם בכל זאת ברצונם לקנות בשותפות כדאי לנהוג כראב"ד והראב"ה היינו שאחד מהם יקנה את ארבעת המינים מממונו ויתכוון ביו"ט ראשון להקנות לאחיו את ארבעת המינים במתנה שלמה בחג. ולקטנים יקנו לולב ומיניו בפני עצמם, על דעת שכולו שלו בזמן שהוא יוצא בו ועפ"י הרשב"א. (ובאופן אחר, נראה שאין יכולים לצאת י"ח חינוך, כיון שהלולב צ"ל קניו לו ואח"כ לבן דודו וקטן אינו יודע להקנות).

לשותפו בשלמות. אמנם הרשב"א בתשובותיו [ח"א סי' ס"ב] כתב שדרך זו היא להלכה אבל לא למעשה.

יא. בשו"ע [סי' תרנ"ח ס"ט] פסק כרשב"ם וכרא"ש: "מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות הטעם מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאלו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם". מוסיף המגן אברהם [ס"ק י']: "ולכן נ"ל שטוב להכריז שיתן כל אחד חלקו לחבירו במתנה". ובמשנה ברורה [ס"ק ל"ט] מביא שכמה אחרונים כתבו שלכתחילה

סימן יט

מתנת לולב מנכרי

מן הנכרים לאגוד בהן להרשענא. ליגזוז אינהו — הם יזחכוהו מן המזובר ויתנו לכם. מ"ט סתם עכו"ם גזלי ארעתא מישראל נינהו — ושמא אותו קרקע מישראל הוה. וקרקע אינה נגזלת — כלומר אינה קנייה לגזלן בשום יאוש דלעולם בחזקת בעליה היא... אבל משנתלש הפרי הוי גזל והתולשו הוא גזלו הלכך לגזוזה הן מן המזובר ויתנהו לכם שיהיו הן הגזלנין ואתם לוקחים אותה מהם והבעלים נתייאשו כבר מכל הפירות והוי יאוש אצלם ואח"כ הוא משתנה מרשותן לרשותכם וקסבר יאוש גרידא לא קני אבל יאוש ושינוי רשות קני. ואי נמי קני מצוה הבאה בעבירה הוי אם אתם תזחכוהו מן המזובר תהיו אתם גוזלים".

שאלה

פועל ערבי שנתן רשות למעבידו היהודי לקצוץ לולב לסוכות מאילן שלו. האם ישראל יוצא בו י"ח בסוכות?

תשובה

א. מסופר בגמרא סוכה [ל']: "אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי: כי זבניתו אסא מעכו"ם לא תגזוז אתון אלא לגזוזה אינהו ויהבו לכו מאי טעמא סתם עובדי כוכבים גזלני ארעתא נינהו, וקרקע אינה נגזלת הלכך לגזוזה אינהו כי היכי דליהו יאוש בעלים בידיהו דידהו ושינוי הרשות בידיכו". (הסוגיא שם מסיקה שהחשש הוא דוקא להדסי התגרים עצמם עיי"ש). מפרש רש"י: "כי זבניתו — כשתקנו הדס

1. כלומר שיאוש כדי קני ואי"צ בשינוי רשות או שינוי אחר כדי להקנותו לגזלן. וא"כ לכאורה קשה מדוע הנכרי צריך לתלוש והלא קציצת ישראל לאחר יאוש הבעלים וההדס יכנס לרשותם.

חבל נחלתו

וצריך להבין במה נחלקו רש"י ורבינו יואל אבי הראב"ה.

ד. כתב בספר יראים [סי' תכ"ב]: "וצריך להזהר שלא יגזול אלו ד' מינין אפילו לעובד כוכבים ואע"ג דגזול עובד כוכבים שרי כל כמה דלא נפיק מרשות עובד כוכבים לא מיקרי לכס, דאמר רב הונא להנהו דמזבני אוונכרי כי זבניתון מעובדי כוכבים אסא לא תגזון אתון אלא ליגזו אינהו וליתבו לכו, מ"ט סתם כנענים גזלי ארעתא ניהו וקרקע אינה נגזלת הלכך ליגזו אינהו כי היכי דליהוי יאוש בעלים בידא דידהו ושינוי רשות בידא דיכרו, ומוקמינן למיפק אוונכרי גופיהו אבל לדידן הוי יאוש בעלים בידא דאוונכרי ושינוי רשות בידא דידן וקסבר יאוש בלי שינוי רשות לא קני, וש"מ מהכא גזל כנעני שרי דהא לאחזר קנין לא פסלינן ליה משום מצוה הבאה בעבירה הלכך שרי, אך שלא יהא חלול השם בדבר".

משמעות דבריו של היראים שגם לפי הסובר שגזל נכרי מותר, אין יוצאים י"ח בגזל נכרי משום שלא מקרי "לכס". והביא דעתו המגן אברהם [סי' תרל"ז ס"ק ג'].

הסביר דעתו הגר"ש שקופ [שיעורים לב"ק סי' ל"ט]: "דהתורה לא עשתה ממונם כהפקר שיוכל כל אדם לזכות בהן בלא הקנאת הנכרי, אלא דמה שיש בישראל איסור גזל התירה התורה בנכרי, אבל לא שיוכל לזכות בהן שיהיה שלו בע"כ של העכו"ם, ולפי"ז י"ל דגם באבידת עכו"ם דנקטינן דמותרת הדין כן, דאף דמותרת מ"מ אינו זוכה בה המוצאה בלא יאוש, משום דהא דילפינן מ"לכל אבידת אחיך" הוא רק שאינו מחוייב להשיב אף

ב. מדברי רש"י עולה שכדי לקיים את נטילת ארבעת המינים כראוי הוצרך שהנכרים יקצצו וע"י כך ההדסים יגיעו ליד הישראל בכשרות. רש"י מציין בתוך דבריו שהקרקע ממנה נקצצו ההדסים אולי היתה של ישראל וע"כ צריך שיקצצו הנכרים. משמע שאם הקרקע היתה של נכרים ניתן היה שאותם תגרים-ישראלים יקצצו ללא שום איסור.

אולם מסקנת הסוגיא בב"ק [ק"ג ע"א] שגזל נכרי אסור ואך הפקעת הלואתו מותרת, וכן אי"צ כלפיו בהשבת אבידה. וכן נפסק בשו"ע חו"מ [שמ"ח ס"ב², ושנ"ט ס"א]. וא"כ נשאלת השאלה מה ההבדל, לעניין לצאת י"ח המצוה, בין אם הגזל היה משדה ישראל לבין אם הגזל היה משדה נכרים בשניהם היתה כאן עבירה?

ג. ואמנם בהג"א הביא משם רבנו יואל אבי הראב"ה שאין הבדל בין גזל מנכרי לבין גזל מישראל. ז"ל: "ואמר ר' אבי"ה בשם ר' יואל אביו שצריכין להזהר בני אדם שלא לקוץ ערבה לצורך הלולב משדה הנכרי אפילו ברשותו, דסתם עובדי כוכבים גזולי שדות הן וקרקע אינה נגזלת אלא משכיר הנכרי לקוץ כי היכי דליהוי יאוש בדייהו ושינוי הרשות בידן". [התשובה הובאה אף בראב"ה סי' תר"צ, בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תתנ"ב, בשב"ל סי' שס"ט ובאו"ז, ובב"י סי' סוס"י תרס"ד ורמ"א סי' תרמ"ט].

וכ"פ בשו"ע [סי' תרס"ד ס"י]: "יש מי שאומר שיש לזוהר שלא יקוץ ישראל ערבה למצוה משדה עכו"ם אפילו ברשות עכו"ם". [ובדומה ברמ"א סי' תרל"ז ס"ג לגבי סכך].

2. עיי"ש בביאור הגר"א.

חבל נחלתו

רק בגזל דישראל דכיון דמחוייב בהשבה וחייב לשלם לא קני גם החפץ. אבל בגזל עכו"ם קני ביאוש לחודיה. ולכן פירש"י גבי הושענא דאוונכרי דסתם עכו"ם גזלי ארעא דישראל, דאי משום גזל עכו"ם כיון דבהיתרא אתא לידיהו דאוונכרי קנו ביאוש לחוד דומיא דאבידה". ניתן לומר עפ"י דברי האור"ש שרש"י ורבינו יואל נחלקו בשאלה זו האם צריך אף שינוי רשות בגזל נכרי.

ו. כדברי האור"ש הביא בשער המלך נגזילה פ"א מדברי היום תרועה ז"ל: "כתב מזהר"ם ן' חביב בקונטרס יום תרועה ד"ז דלכו"ע יאוש כדי קני בגזל הגוי יע"ש וכן מבואר מדברי ריא"ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים ז"ל ר"פ לזה"ג שכתב ז"ל: ואפילו אם נגזלה מן הגוי הראיל ונתיאש אותו הגוי הרי הוא הפקר יע"ש". והשעה"מ ממשיך ומפתח את דברי המהר"ם ן' חביב ומסביר כאור"ש את רש"י מדוע כתב דוקא גזלי קרקעות מישראל. ומקשה שמהרמב"ן במלחמות משמע כרבינו יואל שצריך יאוש וש"ר בגזל נכרי.

ז. אבל במחנ"א [השמטות גזילה סי' ל"א] חלק וכתב: "ישראל שמצא אבידת הגוי קודם שנתייאש ממנה אע"פ דאבידת הגוי מותר מ"מ עדיין לא קנאה זה שמצאה כ"נ מדברי הב"ח והש"ך ביו"ד סי' קמ"ו. ונ"מ דאם בא אחר ולקחה מידו לא מפקין מיניה. ולענ"ד אינו נראה כן אלא מיד כיון דבאת ליד ישראל זכה מן ההפקר³... ומוכיח דבריו מסוגיא בב"מ. כלומר לפי המחנה אפרים

בתר דאתא לידיה, אבל עדיין לא מצינו בקרא שהפקירה תורה ממון עכו"ם אם נאבד מיד העכו"ם"...

פירוש לדבריו: יש לחלק בין הצד הקנייני לצד האיסורי. באיסור גזל ישנם שני צדדים ממון שאינו שלו ועבירת הגזל. התורה, למ"ד גזל נכרי מותר, התורה התירה את עבירת הגזל אבל לא שינתה את הבעלות הקניינית. לשם יציאה י"ח בד' מינים ביום הראשון צריך שהם יהיו של הנוטל מדין "לכם". וע"כ עד שלא יצא מיד הנכרי ונקנה לישראל אינו יכול לצאת בהם י"ח. ואותו הדין יהא אף באבידת נכרי שלכו"ע אין ישראל המוצא חייב להשיבה, ואעפ"כ עד שלא התיאש הנכרי והאבידה יצאה מתחת ידו אין המוצא יכול לצאת בה י"ח. וכן דייקו האחרונים מדברי הב"ח והש"ך ביו"ד סי' קמ"ו שאע"פ שהגיעה אבידת עכו"ם ליד ישראל, אם לא התכוין לקנותה ובאה ליד נכרי יכול לבטלה מעבודת כוכבים ואין היא נחשבת לעבודת כוכבים של ישראל שאין לה ביטול. וכן כתב באור שמח נסוכה פ"ה הכ"ה] שבגזל נכרי אם חזר הנכרי ותפס מידו קודם יאוש אין מוציאין מידו בדיינים. וכ"כ בשו"ת מחנה חיים נח"כ או"ה סי' ל"ט בשם אחיו, הו"ד בתועפות ראם על היראים ס"ק ל"ט.

ה. הוסיף באור"ש: "אכן מכל מקום נראה דלא בעי יאוש ושינוי רשות בגזל עכו"ם. דכיון דאינו בהשבה הוי דומיא דאבידה דסגי ביאוש לחודא ולא אמרו דיאוש לא קני

3. עי' ערוך לנר [סי' כ"ז ע"ב ד"ה רש"י ד"ה כל האזרח] שהסיק שהשאלה אם יוצאים י"ח בהפקר מדין "לכם" תלויה במחלוקת הראב"ד והריטב"א האם יוצא באיסוה"נ מדין "לכם".

חבל נחלתו

נמי שמא מימים קדמונים גזל מישראל ואין להקל בדבר". וא"כ אם בשדות נכרים בחו"ל חששו לגזל ודרשו שהנכרי יהיה הקוצץ, עאכ"כ בארץ ישראל שכולה של ישראל והתיישבות הנכרים בה זמנית וכל קרקע שבידיהם בא"י גזולה היא בידם שצריך להחמיר ולקוץ משדות נכרי ע"י נכרי. (לפחות לגבי הקונה הראשון מהם).

ט. אבל הסמ"ג בהל' תרו"מ [עשין קל"ד הו"ד אף בשעה"מ שם] כתב: "זוהי תקנה גדולה לדדים בא"י בזמן הזה ליקח מתבואת הגוי אחר שנגמר (ובכך יפטר מתרו"מ)... ואין להחמיר ולומר שגוים גוזלי קרקע הם וקרקע אינה נגזלת שהרי קנאום בכיבוש, ואע"ג דחיישינן בפ' לולב הגזול בעניין הושענא יש לחלק שהיו ישראל מרובים והיו להם קרקעות והיו גוזלין ומאנסין מהם וגם היו הגוים יותר אנסים ממה שהם עכשיו".

מתבאר מדבריו שמה שמוחק בימינו בא"י ביד נכרים ויש לחזקה בו הסכמת המדינה נחשב שלהם ואינו בחזקת גזול, וע"כ יכול ישראל לקוץ בעצמו משדה נכרי ברשותו, ולקיים בו מצות נטילת לולב.

מסקנה

יכול ליטול ולברך⁵ על לולב שקצץ מגינת נכרים בא"י (ועי' לקמן בסי' כג).

ממון נכרי שבא ליד ישראל ע"י אבידה או למ"ד גזל נכרי מותר הרי הוא שלו, ויוצא בו גם ידי חובת לכם ביום הראשון⁴.

לפי"ז נצבות לפנינו שלש דעות להלכה: שיטת רש"י – לפי הסברת האו"ש והמהר"ם ו' חביב – שבגזל נכרי יאוש קונה ואי"צ בשינוי נוסף לקניה.

שיטת רבינו יואל, וכן שיטת היראים (לגבי ד' מינים ביום הראשון) וכ"נ מהרמב"ן במלחמות שאף בגזל נכרי צריך יאוש ושינוי רשות.

שיטת המחנה אפרים שאי"צ אף ביאוש. ח. לפי המחלוקת לעיל עולה לגבי השאלה ששאלנו בראש דברינו שלכאורה אין למעביד היהודי לקצוץ את הלולב בעצמו. אלו דברי רבינו יואל בתשובתו בראב"ה: "ומכאן אני אומר דבזמן הזה נמי סתם גויים גוזלי שדות הם בחוצה לארץ, שהרי רב הונא מבבל היה ומזהיר לאוונכרי ישראל שלא לקוץ. ולפיכך צריך ליהרר (=להזהיר) לבני אדם שלא לקוץ ערבה לצורך הלולב משום גזל, רק ישכור הגוי לקוץ כי היכי דליהוי יאוש בידיה ושינוי רשות בידו, ואין לחלק בין בבל לחוץ לארץ שאנו נמשכים אחריה. ואע"פ שפירש רבינו שלמה סתם גויים גוזלי שדות מישראל הם לאו דוקא הוא, דמה לי מישראל או מגוי, שהרי שניהם תורת גזל נוהג בהם. ותו דיש לחזו

4. רב הונא שדרש יאוש ושינוי רשות היינו למ"ד גזל נכרי אסור.

5. עי' בדברי המג"א בסי' תרל"ז ס"ק ב' שפסק שלא יברך כדן מצוה הבאה בעבירה בחשש גזל, ועי' בט"ז סי' תרס"ד ס"ק ו', ולפי"ד נראה שמותר במקרה דילן לברך.